

ლელა ციხელაშვილი
Lela Tsikhelashvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტარულ მეცნიეხებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

პროფ. ლელი ბარამიძე – მეცნიერი და პედაგოგი
Prof. Leli Baramidze – Scholar and Teacher

ცნობილი ქართველი ენათმეცნიერის, ლელი ბარამიძის, სამეცნიერო მოღვაწეობა მთლიანად უკავშირდება ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა (მაშინ – ფილოლოგიის) ფაკულტეტს. ქალბატონი ლელი წლების განმავლობაში მუშაობდა ძველი ქართული ენის კათედრაზე. აკაკი შანიძის ნამონაფარი ერთგულად აგრძელებდა თავისი მასწავლებლისა და ცნობილი ქართველი ენათმეცნიერების – ვარლამ თოფურიას, არნოლდ ჩიქობავას, ივანე იმნაიშვილის, კორნელი დანელიასა და სხვების – ტრადიციებს.

ლელი ბარამიძე დაიბადა 1931 წლის 30 მაისს გურიაში, ლანჩხუთის რაიონის სოფელ ჯუნჯუათში. მისი მშობლები იყვნენ: მარიამ ბოლქვაძე-ბარამიძისა და გრიგოლ ბარამიძე. ოთხი და-ძმიდან ქალბატონი ლელი უმცროსი იყო.

1938 წელს ლელი ბარამიძე შევიდა სოფელ ჯუნჯუათის დაწყებით სკოლაში, 1945 წლიდან კი სწავლა განაგრძო ლანჩხუთის საშუალო სკოლაში, რომელიც 1949 წელს დაამთავრა. იმავე წელს ის ჩაირიცხა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტზე, რომლის სრული კურსი დასურა 1954 წელს სპეციალობით „ქართული ენა და ლიტერატურა“.

ქალბატონ ლელის უნივერსიტეტში ძველ ქართულ ენას აკაკი შანიძე ასწავლიდა. სწორედ ბატონი აკაკის ინიციატივით 1955 წლიდან ლელი ბარამიძე ძველი ქართული ენის კათედრის ლაბორანტია, ხოლო 1957-1961 წლებში – ამავე კათედრის ასპირანტი. მისი დისერტაციის სამეცნიერო ხელმძღვანელიც აკაკი შანიძე იყო.

1966 წელს ლელი ბარამიძემ წარმატებით დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე: „ზოგიერთი ტიპის მეშველზმნიან ფორმათა ჩასახვა და განვითარება ქართულში“ და მიენიჭა ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი, ხოლო 1978 წელს – დოცენტის წოდება.

1963 წლიდან ლელი ბარამიძე თსუ-ს ძველი ქართული ენის კათედრის პედაგოგის ასისტენტია, ხოლო საკანდიდატო დისერტაციის დაცვის შემდეგ, 1968-1973 წლებში – ამავე კათედრის უფროსი მასწავლებელი.

1974-2005 წლებში ლელი ბარამიძე ძველი ქართული ენის კათედრის დოცენტია, 2006-2009 წლებში – ამავე კათედრის ასოცირებული პროფესორი, სიცოცხლის ბოლო წლებში კი – თსუ-ს ემერიტუსი პროფესორი.

ქალბატონმა ლელიმ შეძლო თავი მოეყარა წლების განმავლობაში წარმოებული იმ კვლევებისთვის, რომლებიც ეხებოდა ქართული ზმნის სტრუქტურის საკითხებს, და 2004 წელს წარმატებით დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე: „ზმნის მორფოლოგიურ კატეგორიათა (პირი, რიცხვი, გვარი) ისტორიისათვის ქართულში“ (ოფიციალური ოპონენტები: პროფ. თედო უთურგაიძე, პროფ. ალექსანდრე ონიანი და პროფ. მიხეილ ქურდიანი).

ქალბატონი ლელი სიღრმისეულად იკვლევდა ძველი ქართული ენისა და ქართული ენის ისტორიული გრამატიკის საკითხებს. იგი არაერთი სამეცნიერ-

რო სტატიისა და ოთხი მონოგრაფიის ავტორია. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ლელი ბარამიძის წვლილი ძველი ქართული ენის ძეგლების გამოცემის საქმეში. ის ჩვეული რუდუნებითა და პასუხისმგებლობით მუშაობდა 864 წლის „სინური მრავალთავისა“ და IX-X საუკუნეებით დათარიღებული „უდაბნოს მრავალთავის“ ტექსტების გამოსაცემად მომზადებისთვის ძველი ქართული ენის კათედრის წევრებთან ერთად. „სინური მრავალთავი“ გამოიცა 1959 წელს, ხოლო „უდაბნოს მრავალთავი“ – 1994 წელს.

ქალბატონი ლელი სიცოცხლის ბოლო წლებშიც აგრძელებდა პედაგოგიურ თუ სამეცნიერო მოღვაწეობას და განსაკუთრებული პროდუქტიულობით იღვწოდა სამეცნიერო ასპარეზზე. სწორედ თავისი შეგნებული ცხოვრების მიმწეხრს გამოსცა მან ოთხი მონოგრაფია. მათ შორის, პირველ ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს „ქართული ენის ისტორიული გრამატიკის საკითხები“ (2008 წ.). ეს არის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოკვლევა, რომელსაც ენათმეცნიერი გვერდს ვერ აუვლის ქართული ენის ისტორიული გრამატიკის, ენის განვითარების ტენდენციებისა და ზმნასთან დაკავშირებული ფუნდამენტური საკითხების კვლევისას. ნაშრომში შესწავლილია როგორც ზმნის, ისე საწყისის გრამატიკულ კატეგორიათა ისტორია. ზმნის გრამატიკულ კატეგორიათაგან განხილულია ერთი ნაწილი: პირი, რიცხვი და გვარი (ფაქტობრივად, ეს მეცნიერის სადოქტორო დისერტაციაა).

მძიმე 90-იანი წლებისა და მატერიალური სიდუხჭირის გამო უამრავი სასიკეთო საქმე გადაიდო, ბევრი წიგნის გამოცემაც შეფერხდა, მათ შორის – ძველი ქართული ენის კათედრაზე შედგენილი „ქართული სამოციქულოს სიმფონია-ლექსიკონისა“, რომელიც მრავალი წელი ელოდებოდა დაბეჭდვას და მხოლოდ 2009 წელს გახდა შესაძლებელი მისი გამოცემა. თავდაპირველად სალექსიკონო მასალებზე მუშაობდნენ: ლელი ბარამიძე, რუბენ ენუქაშვილი და თეიმურაზ (ჯონდო) მეტრეველი. მიზეზთა გამო სწორედ ქალბატონმა ლელიმ იტვირთა უმძიმესი საქმე: ჯანმრთელობის მდგომარეობის მიუხედავად, დაასრულა დიდი ხნის წინ დაწყებული საქმე და წიგნი გამოსაცემად მოამზადა, რედაქტორიც თავად იყო.

1949 წელს გამოცემული „ქართული ოთხთავის სიმფონია-ლექსიკონის“ შემდეგ (მეორედ 1986 წელს გამოიცა) ამ წიგნის გამოსვლით დასრულდა ახალი აღთქმის ძველი ქართული რედაქციების სიმფონია-ლექსიკონის სრული კორპუსის გამოცემა. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული ნაშრომი ძველი ქართული ენის ემპირიული მასალის ლინგვისტური და ტექსტოლოგიური დამუშავების ერთ-ერთი სერიოზული და საუკეთესო ნიმუშია.

ლელი ბარამიძის მორიგი მონოგრაფია – „ხმოვანმონაცვლე ზმნები ძველ ქართულში“ – 2012 წელს გამოსცა თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობამ. ნაშრომში შესწავლილია ძველი და საშუალო სამწერლობო ქართულის დიდძალი ემპირიული მასალა და წარმოდგენილია ამ ტიპის ზმნათა სრული სია. წიგნი მრავალმხრივ იპყრობს ყურადღებას.

ბოლო მონოგრაფია (188-გვერდიანი) „ზმნის პირისა და რიცხვის გამოხატვის თავისებურებანი ქართულში“ 2013 წელს გამოიცა და, არსებითად, ზმნის ამ ორ გრამატიკულ კატეგორიას ეხება. ფაქტობრივად, ყველა ჩამოთვლილი წიგნის კომპიუტერული უზრუნველყოფა ეკუთვნის მაია ჯაფოშვილს, მისი დის შვილიშვილს.

ლეელი ბარამიძე იყო რამდენიმე წიგნის რედაქტორი, სადოქტორო დისერტაციების ხელმძღვანელი და რეცენზენტი.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ლ. ბარამიძის პედაგოგიური მოღვაწეობა. ის, მონოდებით პედაგოგი, თავისი საქმის ნამდვილი პროფესიონალი იყო. ქალბატონი ლეელი 1963 წლიდან ეწეოდა პედაგოგიურ მოღვაწეობას და წლების მანძილზე კითხულობდა ძველი ქართული ენის კათედრის ყველა ძირითად საგანს: ქართულ პალეოგრაფიას, ძველ ქართულ ენას, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიას, სპეცკურსს ძველ ქართულ ზმნაში (ქართველური ენების განყოფილების სტუდენტებთან).

ლეელი ბარამიძე ყველასგან გამოირჩეოდა საქმისადმი განსაკუთრებული დამოკიდებულებითა და პასუხისმგებლობით. ის ყოველთვის ამომწურავ ინფორმაციას აძლევდა სტუდენტებს ამა თუ იმ პრობლემის შესახებ, რაც ეხმარებოდა მათ ცოდნის დონის ამაღლებასა და მასალის სრულყოფილად დაუფლებებაში. ქალბატონი ლეელი უყურადღებოდ არ ტოვებდა არცერთ გამონაკლისს, თუნდაც, ერთი შეხედვით, უმნიშვნელო საკითხს მსჯელობის საგნად გახდიდა ხოლმე. ის იყო ღირსეული ადამიანი, ჭეშმარიტი ლექტორის განსახიერება, მეცნიერული კეთილსინდისიერებითა და განსაკუთრებული პასუხისმგებლობით გამორჩეული.

ლეელი ბარამიძემ აღზარდა ფილოლოგთა, ისტორიკოსთა და აღმოსავლეთმცოდნეთა არაერთი თაობა. მისი ნასტუდენტარია მკვლევართა რამდენიმე თაობა, რომლებიც დღემდე ეწევიან აქტიურ სამეცნიერო მოღვაწეობას.

უნივერსიტეტის წინაშე განსაკუთრებული დამსახურებისათვის ლეელი ბარამიძე 2001 წელს დაჯილდოვდა ივანე ჯავახიშვილის მედლით, ხოლო 2009 წელს მიენიჭა თსუ-ს ემერიტუსი პროფესორის წოდება. შეიძლება ითქვას, რომ უნივერსიტეტი მისთვის სამსახური კი არა, სახლი იყო.

ქალბატონმა ლელიმ მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება დაუკავშირა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს, საყვარელ საქმეს და სანთელივით ჩაიღვენთა თავისი ქვეყნისა და მშობლიური უნივერსიტეტის სამსახურში.

* * *

ლეელი ბარამიძის ძირითადი პუბლიკაციების ჩამონათვალი:

• **ზოგიერთი ტიპის მეშველზმნიან ფორმათა ჩასახვა და განვითარება ქართულში**, ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, ტ. 9, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1964, გვ. 95-150.

- **ნაწევრისა და ჩვენებითი ნაცვალსახელების ბრუნება საშუალ ქართულში**, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 164, ენათმეცნიერება, თბილისი, 1975, გვ. 15-30.
- **საწყისი ძველ ქართულში**, თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, ტ. 19, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1976, გვ. 37-78.
- **ვნებითი გვარის ზმნათა ანმყოს დაბოლოებისათვის ძველ ქართულში**, თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, ტ. 19, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1976, გვ. 79-95.
- **გარდაუვალ ზმნათა ერთი ტიპის აღწერითი ფორმების შედგენილობისათვის ქართული ენის დასავლურ კილოებში**, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე (ენისა და ლიტერატურის სერია), №1, თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1977, გვ. 104-115.
- **პირველი თურმეობითის წარმოების ზოგი თავისებურება ქართული ენის მთის კილოებში**, თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, ტ. 20, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1977, გვ. 37-51.
- **თუ კავშირისა და თუ-ს მონაწილეობით შედგენილი ზოგიერთი კავშირის ფუნქციებისათვის ძველ ქართულში**, თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, ტ. 25, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1984, გვ. 149-161.
- **ვნებითის სხვადასხვა წარმოების მონაცვლეობისათვის ქართულში**, თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, ტ. 27, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1988, გვ. 113-128.
- **სტატიკური ვნებითი ძველ ქართულში**, ენათმეცნიერების საკითხები, №3, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2000 (გადაბეჭდილია ძველი ქართული ენის კათედრის შრომების 30-ე ტომში, თბილისი, 2001, გვ. 26-53).
- **სუბიექტური მესამე პირისა და რიცხვის აფიქსები ახალ ქართულში (ძველ ქართულთან შედარებით)**, საენათმეცნიერო ძიებანი, ტ. XV, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი: გამომცემლობა „ქართული ენა“, 2003, გვ. 153-157.
- **სუბიექტური მესამე პირის ნიშანთა განაწილებისათვის ძველ ქართულში**, ბროშურა, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2003, გვ. 1-50.
- **საწყისის ზმნური კატეგორიები ძველ ქართულში**, თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, ტ. 31, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2004, გვ. 38-50.

• ქართული ენის ისტორიული გრამატიკის საკითხები, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008, 344გვ.

• ქართული სამოციქულოს სიმფონია-ლექსიკონი, შეადგინეს: ლელი ბარამიძემ, რუბენ ენუქაშვილმა და თეიმურაზ მეტრეველმა, რედაქტორი – ლელი ბარამიძე, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2009, 593 გვ.

• ძველი ქართული ენის გრამატიკა (მასალები ძველი ქართული ენის გრამატიკისათვის), თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2009, 155 გვ.

• ხმოვანმონაცვლე ზმნები ძველ ქართულში, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2012, 223გვ.

• ზმნის პირისა და რიცხვის გამოხატვის თავისებურებანი ქართულში, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2013, 190გვ.

ლელი ბარამიძე ძველი ქართული ენის კათედრის წევრებთან:

სხედან (მარცხნიდან): ლევან კიკნაძე, ივანე იმნაიშვილი, აკაკი შანიძე,
ზურაბ ჭუმბურიძე;

დგანან: თეიმურაზ (ჯონდო) მეტრეველი, რუბენ ენუქაშვილი, ლელი ბარამიძე,
კორნელი დანელია.